

It is proved that for the development of bilingual professional competence in future social pedagogues we need a special educational system, which could be implemented through the appropriate training technology, with its aims, goals, objectives, appropriate set of pedagogical approaches and principles. It is described that in the process of studying the professional subjects by bilingual method the selection and structuring content of specific courses are based on modular, vocabulary and lexico-terminological approaches. Successful mastering of learning the professional courses depends on the sequential accumulation of specific terminology by its semantization.

The formation of bilingual professional competence of students is based on self-oriented approach which includes not only the development but also self-development of students based on their own orientation, revealing their personal qualities, gives students the possibility to create a situation of choice in learning activities in accordance with its capabilities, including communicative, and sociocultural approach that promotes motivational strategies for bilingual education. On the basis of pedagogical approaches it have been singled out the most important principles for the development of bilingual professional competence of future social pedagogues: the incoming inspection principle (that provides training in accordance with the existing level of training and cognitive skills of students), the principle of professional orientation (based on the formation and development of professional competencies of students, among which is bilingual professional competence), the principle of semantization information (special explanation the meaning of concepts, terms, the rules of their usage and translation, leading to a holistic understanding of objects and phenomena in the bilingual education), the principle of scientific innovation, diversity of forms and methods of teaching, the principle of cross culture and functional activities of students.

Further studies we considered in the development of learning technology, which will be based on the above mentioned theoretical and methodological foundations of bilingual education of future social pedagogues.

Key words: *bilingual education, professional competence, experts in social pedagogy, educational system, technology training.*

УДК 378.011.3-057.175

О. Г. Смольнікова

Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова

ОСОБИСТІТЬ ВИКЛАДАЧА В СИСТЕМІ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядається проблема професійної автономії викладача в контексті технології автономного навчання іноземних мов, його місце, роль і взаємодія зі студентом як педагогічний діалог у системі вищої освіти. Проаналізовано поняття «автономія викладача» в освітньому процесі вищого навчального закладу. Досліджено, що автономія викладача розглядається в декількох вимірах: як свобода у вираженні власного бачення стосовно навчального плану та методів його опанування й автономія викладача як професійного атрибуту з метою розвитку власної автономії, самокерованого професійного розвитку, та як наслідку – автономії учня.

Ключові слова: *«автономія», «автономне навчання», «професійна автономія викладача», «фасилітатор», «порадник».*

Постановка проблеми. Перехід до компетентісної парадигми освіти повністю змінює систему взаємодії викладача та студента як суб'єктів навчання. Зазначимо, що відповідно до теорії керування навчальною діяльністю, щодо організації самостійної роботи, у методиці викладання іноземної мови, яка розвивалась у радянські часи, головним суб'єктом навчання виступав викладач. Це визначало розвиток окремих умінь і навичок, досягнення відповідних практичних результатів, формування технологічної основи навчальної діяльності, але не сприяло розвитку особистості та її автономних якостей. Головна роль викладача ставила студента на позицію залежного об'єкта навчальної діяльності. Це призводило до того, що студент втрачав зацікавленість, задоволення від процесу навчання, ініціативність, активність, творчий потенціал, внутрішню мотивацію, не мав можливості реалізувати себе як самостійна особистість. Він виступав у ролі пасивного виконавця. Таким чином, відповідальність за результати навчання покладалася на викладача.

З розвитком ідей автономного навчання формується нова концепція організації навчання. Викладач стає не просто транслятором знань. Головне його завдання – навчити студента здобувати їх самостійно найбільш ефективними засобами: навчитися вчитися, створити клімат співробітництва, взаємоповаги, взаємодопомоги та підтримки. Якість організації автономного навчання студента напряду залежить від того, наскільки сам викладач вірить у ефективність такого навчання та його здатності спрямувати цей процес у потрібному напрямі, володіння відповідними якостями самим викладачем.

Аналіз актуальних досліджень. Розвиток концепції автономного навчання, викликав зростання зацікавленості до феномену автономності викладача як головної запоруки його тісної взаємодії і співробітництва зі студентом, розвитку його автономних якостей та нової ролі в сучасному навчальному процесі. Обговорення цієї проблематики стало центральним на багатьох міжнародних конференціях, присвячених автономному навчанню (Ноттінгем (1998), Токіо (1999), Единбург (2001), Сінгапур (2002) та ін.).

Необхідність підвищення професійного потенціалу та розвитку автономності викладача доводиться багатьма дослідниками (О. А. Гаврилюк, Є. І. Соколова, Н. Аокі, Ф. Бенсон, П. Воллер, Д. Гаднер, Д. Літл, Д. Оллрайт, Г. Рейндерс та ін.).

Мета статті – визначити роль і сутність професійної автономії викладача, його взаємодію зі студентом у системі автономного навчання іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Ідею автономності викладача вперше було представлено Д. Оллрайтом у його праці «Автономія в педагогіці мовної освіти» (*Autonomy in language pedagogy* (1990)), де автор наголосив на важливості розділяти відповідальність за результат навчання між усіма

його суб'єктами. Ці ідеї були розвинуті Д. Літлом та іншими науковцями в середині 90-х рр. ХХ ст.

Автономність викладача в сучасних дослідженнях має різні визначення. Н. Аокі визначила автономію викладача як здатність, свободу та/чи відповідальність щодо вміння зробити правильний вибір відносно власного викладання [3, 110]. Британські дослідники Т. Лем та Г. Рейндерс охарактеризували автономію викладача як здатність покращити власне викладання через власні дослідження, що включає в себе як здатність викладача приймати правильні рішення стосовно персонального викладання, так і його професійний розвиток [10, 17]. Ф. Бенсон визначає цей феномен як право на свободу від контролю (чи здатність до виховання цієї якості) [4, 115]. Д. Літл підкреслює, що викладач зможе розвинути автономію студента, якщо сам стане автономним. Він наголошує, що автономія студента залежить від автономії викладача. В усіх педагогічних діях викладачі мають бути здатними правильно використовувати власні професійні навички автономно [8, 25].

Таким чином, на підставі аналізу визначень науковцями феномену «автономія викладача», ми дійшли висновку, що це здатність викладача до правильної професійної самостійної організації власного викладання, відповідальності за визначення правильних навчальних дій і стратегій із метою навчити студентів брати під контроль власне навчання та полегшити його через запровадження методів та прийомів автономного навчання, шляхом саморозвитку, критичної рефлексії та самооцінювання академічної діяльності.

Зауважимо, що важливим аспектом розуміння взаємозв'язку автономії викладача та студента є розуміння ролі викладача, оскільки вони взаємопов'язані та впливають один на одного (інтерактивні). Д. Літл наголошував, що автономне навчання не означає навчання без викладача, а навпаки – це здатність узяти контроль над власним навчанням, яке може розвиватися та досліджуватися великою кількістю підходів та навчальних ситуацій. С. Шерін, з приводу цього зауважує, що парадокс незалежного навчання полягає в тому, що майже всі студенти потребують підготовки та підтримки викладача на шляху до підвищення рівня автономності в навчанні [11, 112].

Учені Е. В. Гончарова та Т. С. Шевченко вважають, що взаємодія характеризується обопільною підтримкою та зв'язком явищ, а педагогічна взаємодія – безпосередній чи опосередкований вплив суб'єктів цього процесу один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість та зв'язок і виступає як інтегруючий фактор педагогічного процесу, який сприяє появі особистісних новоутворень у кожного з суб'єктів цього процесу [2, 55–53]. Відповідно, викладач повинен розуміти важливість процесу діалогу, бути здатним моделювати весь процес навчання і комунікативну поведінку, з метою розвитку необхідних навчальних якостей студентів, бути спроможним планувати не тільки уроки, а й траєкторії навчання.

Д. Гаднер і Л. Міллер уважають, що з метою організації автономного вивчення іноземної мови викладач повинен оволодіти новими навичками, що допоможуть йому опанувати нову роль радника, менеджера, організатора, розробника навчального матеріалу, оцінювача тощо. Разом із тим, викладач повинен реконцептуалізувати власну роль задля розвитку автономності студента, завдяки зменшенню авторитаризму [5, 23].

П. Воллер проаналізував питання ролі викладача у працях учених і визначив його функціональні ролі – як помічника (*helper*), фасилітатора (*facilitator*), знавця (*knower*), винахідника (*resource*), консультанта (*consultant*), порадирика (*counselor*), координатора (*coordinator*), наставника (*adviser*). Він класифікував роль викладача на три категорії: викладач як фасилітатор, порадирик, винахідник [12, 109]. На його думку, фасилітатор – це помічник, який полегшує процес навчання, пропонуючи технічну та психолого-педагогічну підтримку. Викладач – порадирик, на думку П. Воллера, надає необхідні поради студентам, які вже вийшли на більш високий рівень самокерованості в навчанні. Роль викладача зводиться здебільшого до наглядовості. П. Воллер розглядає викладача як винахідника в ролі компетентного фахівця, який передає свої знання [12, 110].

Важливо відзначити, що на думку Д. Літтла, автономне навчання стає об'єктом для опанування викладачами. Перший шлях – це запровадження викладацьких тренінгів з метою надання викладачам необхідних знань щодо розвитку автономних навичок у студентів. Другий – уміле надання студенту першого досвіду автономного навчання так, щоб це сприяло власному розвитку автономних якостей. Разом із тим, освіта майбутнього викладача іноземної мови повинна включати (одночасно з іншими компонентами) вивчення емпіричних досліджень, навчальних стратегій та обговорень, застосування немасштабних дослідницьких проектів, що допоможе здобути нові знання у співпраці з викладачем і одногрупниками. Необхідно надати всю інформацію стосовно важливості автономного навчання й організувати навчальний процес таким чином, щоб студенти могли стати автономними [7, 180]. Важливим у цьому зв'язку є застереження С. Макнеір про те, що кожний індивід отримує вищу освіту з абсолютно різним рівнем персональної автономії, його попередній досвід навчання зазвичай так само не сприяє розвитку цих якостей. Завдяки недостатній підтримці викладачем, розвитку автономного навчання на ранніх стадіях, виникає загроза, що автономні якості студента залишаться на недостатньому рівні розвитку персональної автономності [9, 3].

Оскільки, залежно від сформованості кожного компоненту навчальної автономії, існує два її ступеня: обмежена/напівавтономія та повна автономія, Л. Дікінсон стверджує, що на першій стадії – напівавтономії (*semi-autonomy*) студенти тільки готуються до другої стадії – повної автономії, де втручання в навчальний процес студента з боку викладача абсолютно відсутнє та є

ідеальною метою. Це дозволило встановити, що взаємодія викладача-студента, у широкому розумінні, відбувається на першій стадії – напівавтономії. Для студентів, які вийшли на високий ступень автономності, викладач виступає в ролі помічника та порадирика.

Британський науковець П. Хьюджес погоджується, що для досягнення студентом повної автономії, викладачеві необхідно ознайомити його з перевагами цього навчання й підтримувати розвиток усіх необхідних когнітивних, метакогнітивних та афективних стратегій задля успіху в навчанні. Зокрема, серед прийомів, методів, підходів, які необхідно при цьому застосовувати, він виділив такі: чітка індукція й керівництво, відповідно до інституційних структур, тренування необхідних навичок і їх підтримка, забезпечення необхідними умовами для навчання у співробітництві, проектне навчання, проблемне навчання, застосування індивідуально розроблених модулів навчання, забезпечення можливості самоконтролю й самозабезпечення можливості групової роботи та оцінки рівня знань, навчання через наукові журнали чи потфолію з метою стимулювання рефлексії, забезпечення необхідних умов навчання з метою стимулювання критичного мислення [6, 5].

Зазначимо, що Н. Аоки наголошує на тому, що освіта викладача, з метою розвитку його автономних якостей, повинна бути гнучкою, щоб гарантувати свободу і можливість вибору, і психологічно підтримана щодо персонального зростання та взаємної довіри між майбутнім учителем і викладачем. На відміну від автономії студента, де можливий різний рівень персональної автономії, всі викладачі, на її думку, повинні мати високий ступень викладацької автономії [3, 115].

О. А. Гаврилюк висвітлила результати опитування, у якому взяли участь 200 викладачів російських ВЗН, з метою виявлення самооцінки ступеня актуальної та бажаної автономності педагогів, та типу контролю їх діяльності. Результати показали збільшення ступеня автономії та одночасного зростання зовнішнього контролю над діяльністю викладачів. Дослідниця вважає, що конфлікт між проявами професійної автономії та адміністративним контролем діяльності можна попередити стимулюванням розвитку в педагогів професійної автономії, шляхом модернізації існуючих форм контролю та управління діяльністю педагогів. Нею з'ясовано, що автономія викладача має великий освітній потенціал, оскільки він здатний забезпечити розвиток автономності студентів, власний особисто-професійний саморозвиток, що, у свою чергу, забезпечить, підвищення рівня інституціональної автономії університету [1, 75].

Таким чином, важливість автономії викладача підтверджується міжнародною освітньою політикою, яка визначила автономію як освітню мету, що має значний ефект в опануванні іноземної мови. Освіта викладача, при цьому, відіграє вирішальну роль у підготовці майбутніх фахівців для

запровадження педагогічних стратегій автономного навчання в їх подальшій професійній діяльності, що призводить до зміни ролі викладача у процесі навчання, до зміни стилів поведінки та спілкування між викладачем і студентом. Педагог повинен застосовувати різні методи та форми організації навчання, з метою розвитку автономних якостей студентів. Зокрема, окрім безпосереднього передавання знань, викладач створює гармонійну атмосферу співробітництва та взаємодопомоги, виступає в ролі помічника, організатора, керівника, фасілітатора, кооператора, консультанта тощо. Стимулює зацікавленість студента й заохочує до вивчення іноземних мов, мотивує їх до активних навчальних дій, здійснює моніторинг і оцінку прогресу навчання, рекомендує необхідну навчальну літературу та корисні інтернет-ресурси.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок Отже, за результатами проведеного логіко-системного аналізу науково-педагогічної літератури досліджено, що автономія викладача розглядається в декількох вимірах. З одного боку, як свобода у вираженні власного бачення стосовно навчального плану та методів його опанування. З іншого – наголос робиться на важливості автономії викладача як професійному атрибуті з метою розвитку власної автономії, самокерованого професійного розвитку, і як наслідок – автономії учня. Встановлено, що рівень і розвиток автономії студента залежить від рівня професійної автономії викладача. Натомість розвиток автономії викладача відбувається на основі синергетичних принципів діалогу викладача та студента, як систем, які самоутворюються, що призводить до вміння самостійно орієнтуватися в навчальному процесі та правильно вибудовувати його траєкторію. Іншим важливим результатом цього процесу є розвиток навичок рефлексії, а, відповідно, здатності до прийняття правильних рішень, відповідальності за ці рішення та готовності до самоосвіти протягом усього життя. Зокрема, самоорганізація викладача сприяє актуалізації його внутрішніх резервів щодо опанування різних рівнів фахової культури, бажанню до акумуляції нових знань і підняття рівня власного професіоналізму. Слід наголосити, що автономність викладача не є незалежністю від зовнішніх соціальних і культурологічних факторів.

Роль викладача у процесі автономного навчання є складною та різноманітною. У першу чергу, викладач не є авторитарним керівником, який просто ретранслює знання. Це не слухняний виконавець навчального плану, а людина, яка здатна його скоригувати відповідно до навчальної ситуації та намагається творчо підійти до його виконання. Разом із тим, це не означає відсутність контролю за його педагогічною діяльністю, а лише зміщення акцентів відповідальності викладача за кінцевий результат навчання, рефлексію власної професійної діяльності, стандартизації навчального процесу, шляхом зменшення бюрократичних перепон і зайвого адміністративного втручання, що призводить до зменшення автономних якостей викладача.

Встановлено, що взаємодія викладача та студента, як педагогічний діалог, є інтегративним фактором освітнього процесу та одним із головних аспектів розвитку автономного навчання, оскільки воно є інтерактивним. Акцентуємо на розділенні відповідальності у співробітництві в навчанні. Головним завданням викладача стає розвиток стратегій навчання, що сприяють умінню планувати, управляти, оцінювати, контролювати власне навчання та приймати правильні рішення.

Отже, розвиток професійної автономії викладача є важливим чинником підвищення якості всієї вітчизняної освіти, а перспективним напрямом наступних наукових досліджень має бути запозичення педагогічного зарубіжного досвіду щодо розроблення методичних підходів до формування автономії викладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилюк О. А. Контроль и автономность деятельности преподавателя вуза / О. А. Гаврилюк // Вестник ТГПУ. – 2013. – № 9 (137). – С. 71–77.
2. Гончарова Е. В. Сопровождение индивидуальной образовательной траектории обучения студентов / Е. В. Гончарова, Т. С. Шевченко // Вестник НГГУ. – 2012. – № 2. – С. 50–53.
3. Aoki N. Aspects of teacher autonomy: Capacity, freedom and responsibility / N. Aoki // *Learner autonomy 7: Challenges to research and practice* / P. Benson & S. Toogood (Eds.). – Dublin, Ireland : Authentik. – 2002. – P. 110–124.
4. Benson P. Autonomy as a learners' and teachers' right / P. Benson // *Learner autonomy, teacher autonomy: Future directions* / B. Sinclair, I. McGrath and T. Lamb (eds.). – London : Longman. – 2000. – P. 111–117.
5. Gardner D. Establishing Self-Access: from Theory to Practice / D. Gardner, L. Miller. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. – 203 p.
6. Hughes P. Autonomous Learning Zones [Електронний ресурс] / P. Hughes // University of Durham UK Paper presented to 10th European Conference for Research on Learning and Instruction (Padova, Italy, August 26–30, 2003). – Режим доступу : https://www.york.ac.uk/media/staffhome/learningandteaching/documents/keyfactors/autonomous_learning_zones_hughes.pdf.
7. Little D. Learning as dialogue: The dependence of learner autonomy on teacher autonomy / D. Little // *System* 23/2. – 1995. – P. 175–182.
8. Little D. Learner autonomy: why foreign languages should occupy a central role in the curriculum/ D. Little // *New Perspectives on Teaching and Learning Modern Languages* / S. Green (ed.). – Clevedon : Multilingual Matters, 2000. – P. 24–45.
9. McNair S. Getting the most out of HE: Supporting learner autonomy / S. McNair. – Sheffield : Department of Education and Employment, 1997. – P. 2–6.
10. Reinders H. Learning to foster autonomy: The role of teacher education materials Studies / H. Reinders, C. Balcikanli // *Self-Access Learning Journal*. – 2011. – № 2 (1). – P. 15–25.
11. Sheerin S. An exploration of the relationship between self-access and independent learning / S. Sheerin // *Autonomy and Independence in Language Learning* / P. Benson & P. Voller (Eds.). – London : Longman, 1997. – P. 54–65.
12. Voller P. Does the teacher have a role in autonomous language learning? / P. Voller // *Autonomy and Independence in Language Learning* / Benson P. & Voller P. (eds.). – Harlow : Longman, 1997. – P. 98–113.

РЕЗЮМЕ

Смольникова Е. Г. Личность преподавателя в системе автономного обучения иностранных языков.

В статье рассматривается проблема профессиональной автономии преподавателя в контексте технологии автономного обучения иностранных языков, его место, роль и взаимодействие со студентом как педагогический диалог в системе высшего образования. Осуществлен анализ понятия «автономия преподавателя» в образовательном процессе высшего учебного заведения. Рассматривается функциональное назначение преподавателя в роли компетентного специалиста, передающего свои знания.

Ключевые слова: «автономия», «автономное обучение», «профессиональная автономия преподавателя», «фасилитатор», «советчик».

SUMMARY

Smolnikova O. The personality of the teacher in the autonomous learning of foreign languages.

The article deals with the problem of professional teacher autonomy in the context of foreign languages autonomous learning technology, its place, the role and interaction with the student as a pedagogical dialogue in higher education. Categorical analysis of the notion “teacher autonomy” in the educational process of high school is highlighted. The functional purpose of the teacher as a competent professional who transfers knowledge is shown. It’s revealed that teacher autonomy is seen in several dimensions: freedom to express their own vision regarding the curriculum and methods of mastery and autonomy of the teacher as a professional attribute to develop his/her own autonomy, self-directing of professional development, and as a consequence –learner autonomy. The main task of the teacher becomes the development of learning strategies that promote the ability to plan, manage, assess, monitor their own learning and take correct decisions. Emphasis is on sharing responsibility between a teacher and a learner, as well as their cooperation in educational process.

The role of the teacher in the process of autonomous learning is complex and diverse. First, the teacher is not an authoritarian leader who basically transfers knowledge. This is not an obedient executor of the curriculum, but the person who is able to adjust according to the learning situation and tries to implement approaches creatively. However, this does not mean lack of control over teaching, but only shift of the responsibility for the outcome of teacher training, reflection on their own professional activity, standardizing educational process and excessive administrative intervention, which reduces the autonomous teacher qualities.

Teacher autonomy promotes updating of his own internal resources for acquiring various levels of professional culture, the need to accumulate new knowledge and raising his own professionalism. It was recognized that the level and development of learner’s autonomy depends on the professional autonomy of teachers. It should be emphasized that teacher’s autonomy is not independence from external social and cultural factors.

It is concluded that development of professional teacher autonomy is an important factor of improving of the national education quality.

Key words: autonomy, autonomous learning, professional autonomy of the teacher, facilitator, counselor.